

Zin en onzin van zinsontleding

Piet Van de Craen

Rond de zin van zinsontleding op school zijn de afgelopen jaren heel wat discussies gevoerd. In Nederland kende dit dispuut een hoogtepunt eind jaren zeventig. Sindsdien is de discussie wat geluwd maar net zoals bij het debat rond de spelling, wakkert ze regelmatig aan en zaait ze verdeeldheid. Twee kampen staan met getrokken messen tegenover elkaar. Enerzijds de verwoede tegenstanders ervan, die zinsanalyse bestempelen als een perverse kwelling voor leraren en leerlingen, en anderzijds de voorstanders, die aanvoeren dat zinsontleding een noodzakelijk kwaad was/is om enig inzicht in taal te verwerven.

De argumenten van beide partijen werden door De Bode (1979) op een rijtje gezet en het is nuttig ze in herinnering te brengen omdat ze in discussies eindeloos worden herhaald. Zinsontleding heeft volgens de voorstanders de volgende voordelen:

- "het vergroot de taalvaardigheid;
- het helpt bij het leren van vreemde talen;
- het helpt om goed te leren spellen;
- het leert logisch en helder denken;
- het leert abstraheren;
- het maakt leerlingen bewust van taalstructuren;
- het maakt leerlingen bewust van wat ze doen als ze taal gebruiken;
- het bevordert het taalgevoel;
- het onderscheidt goede van slechte leerlingen" (De Bode 1979, p.9).

De tegenstanders voeren aan:

- "de genoemde voordelen zijn nooit aangetoond en erg dubieus;
- het grammatica-onderwijs gaat de meeste leerlingen boven de pet; zodoende leren ze geen ontleden en

kunnen ze er ook moeilijk iets aan hebben;

- als leerlingen al kunnen ontleden, dan is dat meestal een kwestie van oefjes, niet van taalbegrip;
- als die leerlingen die wél leren ontleden daardoor al een grotere taal-, spel- of denkvaardigheid zouden krijgen (hetgeen verre van bewezen is), dan betekent dat nog niet dat ze die vaardigheden niet op betere manieren zouden kunnen verwerven;
- leraren in vreemde talen moeten de grammaticale begrippen die ze nodig vinden zelf maar onderwijzen;
- leren ontleden demotiveert vele leerlingen en veroorzaakt een negatieve instelling tegenover het taalonderwijs;
- het hanteren van ontleden als selectiemiddel is ongewenst of zelfs onethisch" (De Bode 1979, p.9).

Vernieuwingen in het onderwijs

Alvorens de problematiek van zinsontleding op school aan te snijden, zou ik de discussie willen verbreden. De felle polemieken die eind jaren zeventig rond zinsontleding werden gevoerd, kunnen niet los worden gezien van meer algemene discussies rondom onderwijsvernieuwing. Hierbij stond niet alleen het vak Nederlands ter discussie maar ook de inhoud en de methoden van het wiskunde-, aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs - om slechts die te noemen - werden bijgestuurd.

De filosofie die hieraan ten grondslag ligt, is de tendens om af te rekenen met een cognitief leerprocesmodel, waarbij het vergaren van als canoniek ervaren kennis als het hoogste goed wordt gezien, ten voordele van een socialer gericht leerprocesmodel, waarbij veeleer de leerervaring zelf centraal staat (vgl. Matthijssen 1982). Zulke leerervaring zou dan tot meer leerinzicht leiden en bijgevolg tot leerlingen gewapend met meer en betere methodische kennis. M.a.w. er werd afgestapt van het leren uitvoeren van recepten ten voordele van het aanreiken van een kookfilosofie die theoretisch in staat is, ongeacht de ingrediënten, de meest smakelijke gerechten te bereiden. Zeg niet meer: doe er azijn bij maar leer ze het effect van azijn op diverse producten.

Het bovenstaande ligt ook ten grondslag aan de pogingen om het onderwijs Nederlands te vernieuwen. Ging het in het wiskunde-onderwijs om het afschaffen van het traditionele getalbeeld, in het aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs om het afstappen van de traditionele kennis die van deze vakken uitging zoals *Wat is de hoofdstad van Lombardije?* en *Wanneer werd Keizer Karel geboren?*, dan ging het in het moedertaalonderwijs om het afschaffen van de literaire canon en het grammatica-

onderwijs dat vaak met traditionele zinsontleding werd gelijkgesteld.

Taalvaardigheid van leerlingen

Laten we nagaan wat er van deze nieuwe ideeën is terecht gekomen. Slaan we de resultaten van het meest recente onderzoek naar de kwaliteit van het moedertaalonderwijs erop na (cf. Rymenans e.a. 1991) dan blijkt dat er heel wat aan te merken valt op de taalvaardigheid van leerlingen. M.a.w. deze recente vernieuwingen hebben kennelijk geen opvallende verbetering veroorzaakt op dit terrein. Verklaringen voor dit resultaat liggen niet zo voor de hand en zijn uiteraard complex. Rymenans e.a. vermelden als mogelijke variabelen in dit verband "de bestede tijd, de gehanteerde didactiek, de gevolgde curricula, de schoolboeken, de leerkrachten" (Rymenans e.a. 1991, p.69). Er zijn er echter nog andere.

Het is best mogelijk dat de tegenvallende resultaten niets te maken hebben met de vernieuwingen in het onderwijs omdat we ervan kunnen uitgaan dat er in vele scholen en bij vele leraren van vernieuwingen niet echt sprake is. Onderwijsveranderingen verlopen moeizaam en stuiten vaak op een al dan niet gezond conservatisme. Verder hoeven de resultaten misschien helemaal niet te verbazen. Bij gebrek aan referentiepunten is het immers moeilijk na te gaan in hoeverre leerlingen onderzocht in de periode 1988-1990 'beter' of 'slechter' zijn dan die van tien, twintig of dertig jaar geleden. M.a.w. we kunnen stellen dat de resultaten van vernieuwingen in het onderwijs zoals die in de loop van de jaren zeventig tot stand zijn gekomen, moeilijk zijn in te schatten en dat ze op het eerste gezicht geen spectaculaire verbeteringen van het niveau teweeg hebben gebracht.

Zinsontleding en taalbeschouwing

Laten we terugkeren naar het probleem van de zinsontleding en naar de door de voor- en tegenstanders gehanteerde argumenten. Onafgezien of ze positief of negatief staan ten opzichte van zinsontleding zijn de meeste argumenten absoluut onbewezen en beschikken ze over twijfelachtige overtuigingskracht. Wat te denken van het argument dat zinsontleding leerlingen beter leert spellen of dat leraren vreemde talen maar zelf de grammaticale begrippen moeten onderwijzen die ze nodig hebben?

Het standpunt dat ik verdedig, is het volgende. Net zoals het geen zin heeft zinsontleding 'af te schaffen' zoals door sommigen werd en wordt geopperd, heeft het eveneens geen zin om van zinsontleding het hoogste goed te maken binnen het vak Nederlands. Zinsontleding vindt haar plaats binnen het taalbeschouwingsonderwijs en beoogt inzicht in taalstructuren met de bedoeling de leerlingen een bredere taalcognitieve basis te verschaffen. Hierbij kan ik me best verzoenen met de gedachte dat niet alle niveaus van ASO, TSO of BSO hieraan behoefte hebben maar tevens is het zo dat een aantal niveaus er wel degelijk behoefte aan hebben. Wat hierbij dan van belang is, is een goede didactisch verantwoorde aanpak.

Hoe zo'n aanpak er kan uitzien werd begin jaren tachtig geïllustreerd door Van Calcar (cf. Van Calcar 1981). Hierbij is niet noodzakelijk de zin het uitgangspunt maar wel interessante teksten, al dan niet door leerlingen geproduceerd, die de moeite waard worden geacht nader te bekijken. Op deze manier kan zinsontleding haar natuurlijke plaats vinden binnen de taalbeschouwing en wordt ten dele haar artificiële karakter opgeheven.

De methode die door Groosman in het vol-

gende artikel wordt voorgesteld, is niet zozeer nieuw dan een poging om zinsontleding didactisch verantwoord, gebruiksvriendelijk en spannend te maken. Spannend in de zin dat het systeem in feite zelfrecurrent is en dat te allen tijde controle op de resultaten mogelijk is. Gebruiksvriendelijk omdat de mogelijkheid aanwezig is een en ander in spelvorm aan te bieden, en didactisch verantwoord omdat het systeem ook toelaat zo ver te gaan als door de leraar verantwoord wordt geacht voor het niveau waarop hij werkt. Tevens werd een poging ondernomen om de terminologie zo eenvoudig en ondubbelzinnig mogelijk te houden. Dat dit laatste geen luxe is, bewijst Groosman aan de hand van interessante praktijkvoorbeelden.

Ten slotte nog dit. Als zinsontleding dan toch zo nodig moet, hebben sommigen geopperd, doen we er beter aan de traditionele manier, waarop ook het hier besproken systeem berust, te vervangen door de transformationeel generatieve grammatica. Zij dwalen. Om te beginnen is het onbegonnen werk om over transformationele grammatica te spreken zonder inzicht in de traditionele grammatica. Ten tweede maakt de transformationele grammatica zozeer het voorwerp uit van discussies tussen universitaire instituten dat het invoeren van de TGG in de scholen gelijk staat met het bespreken van de controverses rond de zwarte gaten uit de astro-fysica. TGG op school is voorbarig en didactisch volstrekt onverantwoord tenzij de leerlingen al over een grondige kennis van de grammatica zouden beschikken. Aangezien dit echter niet het geval is, is TGG in de klas uit den boze.

Mocht blijken dat, zoals Groosman suggereert, de methode van de dubbele lus, zoals hij het noemt, minder tijd vraagt om syntactische inzichten te verwerven en didactisch succesrijker is dan andere benaderingen dan hebben we een stap voorwaarts gezet op weg naar een aangenaam taalbeschouwingsonderwijs. Mijn advies is bijgevolg:

probeer het eens uit en beschrijf je ervaringen. Het taalonderwijs kan er alleen maar bij winnen.

TUSSENDOOR

Piet Van de Craen
VUB, Centrum voor Neerlandistiek, sectie
Germaanse Filologie
Pleinlaan 2
1050 Brussel

Bibliografie

De Bode, H.: Jan slaat Piet wordt door Jan geslagen. Heeft leren ontleden nut? In: *Moer* 1979/1, p.9-13.

Matthijssen, M.: *De elite en de mythe*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1982.

Rymenans, R., G. Leroy & Fr. Daems: *Geletterdheid op achttien jaar: peiling naar de lees- en schrijfvaardigheid bij het einde van het secundair onderwijs*. Deel 2: Functionele taalvaardigheid. De kwaliteit van het moedertaalonderwijs. Eindrapport. Wilrijk: UIA, 1991.

Van Calcar, W.: Een ander tekstonderwijs. Een andere grammatica. In: *Moer* 1981/6, p. 36-48.

Centrum voor Beroeps- vervolmaking Leraren: Nederlands

Het Centrum voor Beroepsvervolmaking Leraren van de UIA organiseert tijdens het eerste trimester de volgende cursussen voor leerkrachten Nederlands:

Zakelijke communicatie en normalisatie
Tijdens deze cursus worden de nieuwe Belgische normen inzake dactylografie voorgesteld en wordt het belang van normalisatie in dat verband aangetoond. Verder worden concrete tips gegeven om de normen toe te passen in de dagelijkse klaspraktijk.
Datum: woensdag 7 oktober 1992
van 14 tot 17 uur.

Nederlands aan anderstaligen: de vier vaardigheden

Leerkrachten die Nederlands onderwijzen aan gealfabetiseerde volwassen anderstaligen, krijgen drie werksessies aangeboden waarin een aantal basisvragen rond de vier vaardigheden besproken worden.

Daarbij worden recente ideeën en ontwikkelingen belicht en geïllustreerd met praktijkvoorbeelden.

Data: maandag 12, 19 en 26 oktober 1992
van 19 tot 22 uur.

A.V. in BSO: hoe onze leerlingen boeien?

Tijdens deze bijeenkomst zullen leerkrachten uit het beroepsonderwijs concrete bruikbare lesmodellen leren kennen en zal hun moeilijke taak van het bijbrengen van algemene vorming besproken worden.

Datum: woensdag 18 november 1992 van 14 tot 17 uur.

Inlichtingen en inschrijvingen: UIA - CBL,
Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, tel.
03/820.29.60.